

DIE ANATOMIE VAN TAALBEPLANNING

Hans du Plessis

Departement Afrikaans-Nederlands, Potchefstroomse Universiteit vir Christelike
Hoër Onderwys, Potchefstroom, 2520

ABSTRACT

In this paper it is argued that there should be a clear distinction between language planning (LP) and the emotional approach to the development of language.

Within the framework of modern theory of LP three types of LP are distinguished and described: Corpus planning, status planning and resource planning. Although these are interrelated in practice they are discussed separately with reference to the different stages of LP.

It is argued that LP is a future-orientated, problem-related process. As main goal it has the solving of language problems and it is therefore aimed at the manipulation of language change.

Language is, however, closely related to human behaviour and LP must consider socio-political factors. Language is a form of social behaviour and therefore LP is a form of socio-political planning.

1. INLEIDING

Taalbeplanning (voortaan afgekort tot TB) is nie beperk tot Suid-Afrika of tot Afrikaans nie - dit is nie net Afrikaans wat met TB behep is nie. Dit is duidelik dat TB oor die wêreld belangstelling wek. Kozelka (1984:2) merk hieroor op: "Most of the major languages of modern European nations have been subject to some degree of language planning at one time or another, as were the languages of Greek, Latin and Arabic-speaking empires." Fishman (1984:37) gaan nog verder en sê dat daar erkenning is vir die feit dat TB deesdae in alle lande te alle tye aan die gang is.

Koers 54(3) 1989

Baie pogings tot TB, ook in Suid-Afrika, hou min verband met die uitgebreide teorie van TB as linguïstiese vakdissipline. Wat as TB moet deurgaan vir baie mense en instansies is dan uiteindelik niks anders as die stel van 'n een-sin-taalbeleid nie. Taalbeplanning is egter meer as taalbeleid; dit is meer as 'n emosionele gekarring oor taal (en gewoonlik dan juis ten koste van taal): "policy-making is not planning" sê Rubin (1984:7) en sy gaan voort: "If the policy-maker does not have proper background information and does not recognise that the plan must be co-ordinated with other socio-cultural processes, it is more than likely to remain just policy." En of daar onder TB korpusbeplanning of statusbeplanning verstaan word en of dit instrumentalisties of sosiolinguïsties is, een ding bly waar: TB is toekomstgerig en dit veronderstel die manipulasie van taalverandering. Die sukses van TB word uiteindelik gemeet aan die mate waarop taalverandering bewerkstellig of verhoed is. Die aktiwiteit van TB vereis die inagneming van die teoretiese eise van die teorie van TB. Juis hierin lê die dubbelsinnigheid van die term TB waarvan taalbeplanners praat.

Die hele konsep van TB is nie nuut nie, dalk is die geskiedenis van die toring van Babel al die eerste vorm daarvan. Prinsloo (1985:25) wys reeds op die noodsaaklikheid van gekoördineerde TB vir Suid-Afrika, maar steeds is daar weinig of geen sprake van TB soos wat die wetenskap dit bedoel nie. Ten spyte van die feit dat Prinsloo hom by herhaling uitspreek hieroor, en selfs modus operandi voorstel, word steeds geen TB van owerheidsweë gedoen nie - in elk geval nie die soort TB waarvan daar by die UNIN(1980) sprake is nie. En al sou 'n mens op teoretiese gebreke in die Namibië-taalplan kon wys, is dit immers TB. Tereg moet die vraag dan aan die orde kom: wat word in hierdie artikel met TB bedoel?

Ons sou, soos Prinsloo (1985:25), kon begin en aansluit by Paulston en uitgaan van die standpunt dat TB die georganiseerde najaag van oplossings vir taalprobleme is, gewoonlik op nasionale vlak.

Dit lyk egter of die groot probleem juis is dat daar voortdurend antwoorde is op die aanklag dat daar 'n gebrek aan TB is: ons handhaaf mos Afrikaans en ons is dan juis besig met die bevordering van Alternatiewe Afrikaans. Die vraag is of hierdie dinge TB is; die vraag is of dit suksesvol is en die vraag is of dit rekening hou met die feit waarop Paulston (1984:55) elders wys, naamlik

dat taalbesluite deur die geskiedenis van 'n volk heen gemaak word en dat hierdie besluite hoofsaaklik op politieke en ekonomiese gronde gemaak word en dat dit die waardes weerspieël van dié in politieke beheer? Daarom lyk dit belangrik om 'n saak wat van vele kante verrek en vertrek kan word opnuut onder die wetenskaplike loep te neem. Dit is nodig omdat TB, vanuit watter lewensbeskouwlike vertrekpunt ook al, altyd ook die sogenaamde versteekte doelstellings insluit. Laat ons Rubin (1984:6) se uitgangspunt aanvaar: die taalbeplanner moet daarmee rekening hou dat sy taalplanne verband hou met ander durende sosio-ekonomiese en politieke prosesse.

Teen hierdie agtergrond kan ons probeer vasstel wat TB is en ook hoekom dit nodig sou wees en uiteindelik wat dit met Afrikaans te make het.

Die literatuur oor TB brei sedert Weinreich se eerste gebruik van die term in 1957 beduidend uit en dit is reeds so dat dit moeiliker word om terme binne die vakgebied werklik te presiseer. 'n Mens moet TB en die ou soort taalhandhawing baie duidelik, veral met verwysing na Afrikaans, uitmekaar probeer hou. Dit wil tog voorkom of die handhawing van Afrikaans, soos wat dit veral in die vyftiger- en sestigerjare begryp is, dikwels gedui het op negatiewe taalbeplanning soos wat Haugen negatiewe TB sien. Kozelka (1984) verduidelik dat negatiewe TB die pogings is om 'n bepaalde vorm van 'n taal so vas te vang dat dit onveranderd van een geslag na die ander oorgedra word. Juis hierin kan die onhoudbaarheid van die suiwerheidspsigose van baie Afrikaanse handhawingsaksies, nou en in die verlede, lê. Dit lyk of dit die implikasie is van Steyn (1980:74) se opmerking dat taalhandhawing 'n negatiewe konnotasie gekry het. Hierdie soort negatiewe TB het die statiese vaskramp van sogenaamde Algemeen-Beskaafde Afrikaans as taalvorm ingehou (en spesifiek nie Standaard-Afrikaans nie) omdat dit 'n abstraksie veronderstel wat met hierdie gesprek niks te make het nie. Die jag op Anglisismes onder die dekmantel van taalhandhawing was van die negatiewe handhawing 'n simptoom, soos wat die ontkenning van die menswaardige status van die variëteite van Afrikaans 'n simptoom daarvan is. Teen hierdie agtergrond is die teenproduktiwiteit van die fundamentalistiese handhawing van 'n bepaalde vorm van Afrikaans duidelik. Dit is hierdie soort negatiewe instelling wat dit nou in hierdie tye waarin ons leef steeds moeilik maak om oor Afrikaans en sy toekoms te praat: praat oor Afrikaans en sy behoud en jy word as politieke regs, of ten minste regs van links, geklassifiseer. Dit maak dit moeilik om mense

daarvan te oortuig dat jy vir Afrikaans en terselfdertyd téén apartheid is. Die behoud van Afrikaans gaan nie noodwendig gepaard met die behoud van 'n politieke stelsel nie.

Wanneer daar verder aan van TB in Afrikaans gepraat word, word daarmee die teorie van TB bedoel en onder Afrikaans word die totaliteit van al sy moontlike variëteite verstaan, die totaliteit van sy sprekers (moedertaal- sowel as nie-moedertaalsprekers) en die gebruik van Afrikaans in al sy moontlike funksies met inagneming van Afrikaans se sosio-ekonomiese en politieke omstandighede.

Dit is sinvol dat die ontwikkeling van TB as wetenskap saamgelees moet word met die ontwikkeling van die sosiolinguistiek veral sedert die sestigerjare en ook met die onmiskenbare hoogbloei van die teoretiese taalkunde van die twintigste eeu. Sonder die opkoms van die teoretiese linguistiek sedert De Saussure is die teorie van TB nie moontlik nie. Juis die oorbeklemtoning van eers die langue van De Saussure en sedert 1957 van Chomsky se competence binne die aanvanklike lugleegte van die ideale spreker lei tot die leemte wat deur veral die sosiolinguistiek gevul kon word, veral soos wat dit aanvanklik deur William Labov bedryf is. Die sosiolinguistiek en die studies wat daaruit voortvloei, lei tot die deeglike besef van die heterogeniteit van taal. Juis ook in Afrikaans loop die studie van taalvariasie uit op die besef van verskeidenheid in Afrikaans, maar terselfdertyd beklemtoon dit die heterogene aard van die Afrikaanse taalgemeenskap.

Hieruit vloei ook positiewe TB: aksies wat verband hou met die neerlê van meer funksionele en realistiese norme, juis gegrond op beter linguistiese analyses wat lei tot 'n gefundeerde benadering tot wat standaard is.

Teen hierdie agtergrond kan TB omskryf word. Sodra 'n mens egter begin met die omskrywing, stuit jy teen jou eie voortvarendheid: die magdom literatuur sedert Haugen se aanvanklike definisie van TB dwing 'n mens tot die omskrywing wat meer impliseer as 'n blote definisie.

Dit lyk sinvol om te begin by 'n poging om die term te presiseer eenvoudig omdat daar met TB ten minste twee verskillende goed bedoel kan word; twee afgesien van die ander tweeledigheid waarop Du Plessis (1985:3) wys, naamlik

die verskil tussen die aktiwiteit en die vakrigting. Die aktiwiteit lyk voorlopig na 'n onderdeel van die dissipline, of selfs na uitloper van die dissipline en daarop sal later verder uitgebrei word. Hierdie afdeling word dus beperk tot die dissipline. Ons wil 'n antwoord waag op die vraag: Wat word verstaan onder die vakwetenskaplike dissipline TB?

As uitgangspunt moet dit duidelik gestel word dat TB nie kan bestaan sonder deeglike inagneming van die beplanningsteorie en beplanningstrategie van ander velde nie. Met die algemene eise van beplanningsteorie in gedagte, wil hierdie betoog uiteindelik daarby uitkom dat TB eintlik 'n probleemverwante oplossingsmodel veronderstel. Die inhoud van die beplanningsteorie moet rekening hou met die probleem wat in die beplanning ondersoek word.

Verder moet daar deurgaans rekening gehou word met Fishman (1984:40-43) se onderskeid tussen mikro- en makrotaalbeplanning. Of die TB gaan om die taalsake van 'n beperkte variëteitsgemeenskap of om die omvattende taalgemeenskap, die teorie bly geld, want die verskil is in die omvang geleë, en nie in die teorie as sodanig nie.

Paulston se definisie waarna vroeër verwys is, sou as uitgangspunt kon dien vir die verdere bespreking, naamlik dat TB die najaag van die oplossing van taalprobleme is, veral op nasionale vlak. Die najaag hoef nie noodwendig op nasionale vlak te wees nie, juis omdat daar rekening gehou word met mikro- sowel as makrotaalbeplanning.

Dit is egter belangrik om daarop te wys dat Haugen se eie definisie ontwikkel tot TB as 'n antwoord op 'n sosiale probleem wat sterk gevoel word deur 'n bepaalde sosiale groep. Dit lei moontlik daartoe dat TB se algemene doelstellings uiteindelik polities is en dan nie meer die prerogatief is van dié wat normaalweg as taalbeplanners beskou word nie. Juis teen hierdie agtergrond moet daar liever met 'n definisie as vertrekpunt begin word, al dien dit bloot as werksdefinisie vir hierdie besondere betoog.

TB is 'n toekomsgerigte taalprobleemoplossingshandeling wat doelbewuste taalverandering op die oog het en wat in die proses van

oplossing daarmee rekening hou dat die doelwitte van TB ook oorsaak en gevolg uit die omgewing van die taalprobleme moet verdiskonteer.

In die eerste plek moet daar groter duidelikheid gegee word oor wat onder taalverandering verstaan word en ook duidelikheid oor die rol van buite-linguistiese sosiale, politieke en opvoedkundige faktore omdat dit die omgewing is waarbinne taalprobleme voorkom.

Op grond van 'n mens se beskouing van die aard van die taalverandering kan TB dan geklassifiseer word. Dit is duidelik dat 'n tweedeling wat verband hou met taalverandering neerslag vind in die onderskeid tussen korpusbeplanning en statusbeplanning waarvan Kloss (vergelyk ook Kozelka (1984:4) se bespreking daarvan) uitgaan. So 'n tweedeling hou verband met die onderskeid tussen die mentalistiese en die sosiolinguistiese waarop Du Plessis (1985:3) ingaan.

Onder korpusbeplanning kan TB verstaan word wat daarop gerig is om 'n verandering in die korpus van die taal as sodanig teweeg te bring. Hieronder resorteer toekomsgerigte beplanningsaksies wat verband hou met die vorm van die taal, byvoorbeeld die alfabet, die spellingkwessies, morfologie, sintaksis, leksikografie en so meer. Die spellingnormeringshandeling van die Taalkommissie sou as voorbeeld van korpusbeplanning vir 'n taal genoem kan word. In hierdie verband 'n ooreenvoudigde voorbeeld: sou daar in Afrikaans rede bestaan dat die morfologiese vorming huidiglik onaanvaarbaar, maar gebruiksfrekwent is, kan korpusbeplanning hierdie probleem die hoof probeer bied en daarvoor beplan dat daar 'n verandering in die taalvorm bewerkstellig word. Indien die korpusbeplanningsproses suksesvol verloop, sou die implementering van hierdie betrokke probleemoplossingshandeling lei tot 'n afname in die gebruiksfrekwensie van hierdie onaanvaarbare morfologiese vorm. Die sukses van hierdie soort TB kan uiteindelik geëvalueer word. Sodanige oplossingaksie hou met die struktuur van die taal verband, dus met die taal se gesproke of ook geskrewe struktuur. Daarom word daarna verwys as korpusbeplanning.

Om effens verder te gaan en ook 'n sintaktiese voorbeeld by die bespreking te betrek, kan daar verwys word na 'n konstruksie soos die volgende:

hulle het hom gestaan gebedig

Sou daar beplan word om hierdie sintaktiese vorm te verhef tot norm vir die korrekte taalgebruik, het ons steeds met korpusbeplanning te maak. Myns insiens kan in albei voorbeeldgevalle van taalkultivering gepraat word.

Taal is by uitstek sosiale gegewe. Taal is 'n vorm van sosiale gedrag en nêrens word hierdie feit meer beklemtoon nie as binne die teoretiese benadering van die sosiolinguistiek. Aangesien dit die einddoel van 'n sosiolinguistiese ondersoek is om ook rekenskap te gee van die verband tussen taalverskeidenheid en sosio-ekonomiese en politieke faktore, is taal as vorm van sosiale gedrag voor die hand liggend. Taal het binne hierdie verband status wat korreleer met sosio-ekonomiese en politieke gegewens. TB wat met die verandering of die behoud van die taal se status verband hou, word statusbeplanning genoem.

Dit lyk belangrik om te onthou dat statusbeplanning eintlik taalbeplanning in oordragtelike sin is omdat taalstatus baie nou saamhang met die aard en status van die taalgemeenskap - met die mense wat die taal op verskillende funksievlakke gebruik. Is statusbeplanning dan iets anders as mensbeplanning?

Statusbeplanning hou die beplanning van veral die funksiegebruik van 'n bepaalde taal in en saam met funksie hang uiteraard die taalgemeenskap - sekondêre en primêre taalgemeenskap. Dit is immers die taalgemeenskap wat die taal gebruik. Dit is die taalgemeenskap wat 'n beduidende rol in funksiebepaling van 'n taal speel. Taalhouding en taalstatus word deur die taalgemeenskap bepaal - ofskoon dit nie die enigste bepalende faktor is nie.

Dalk moet ons dit aanvaar: TB is 'n bemarkingsonderneming. En as 'n mens dit aanvaar, dan moet daarmee saam aanvaar word dat 'n derde soort TB onderskei kan word, naamlik hulpbronbeplanning. Indien TB die opsetlike verandering in menslike taalgedrag as teiken het, moet daar tog sekerlik hulpbronne ter sprake kom. In gewone taal: iemand moet vir die affere betaal en iemand moet die werk doen. Dit help weinig as die gewone man - die verbruiker van TB - slegs op volmag by die proses van TB aanwesig is: TB word suksesvoller hoe meer kliënte daarby betrek word. Dit is gewoonlik so dat die kliënte van taalbeplanning meestal 'n te klein of geen rol in die

taalbesluitneming speel nie. Ter wille van die momentum wat vir die totstandbrenging van verandering noodsaaklik is, moet die kliënt juis betrek word en dit veronderstel 'n beplande gebruik van hulpbronne.

Al is hierdie drie soorte TB tot dusver afsonderlik bespreek, moet daarmee nie verstaan word dat dit waterdigte afsonderlikhede is nie. Interafhanklikheid is onmiskenbaar: daar kan 'n verband bestaan tussen die keuse van 'n gegewe struktuur en 'n sekere sosio-ekonomiese of politieke voorkeur en as daar beplanning sou wees om of die een of die ander te verander, moet die middele vir so 'n proses gevind en bepland aangewend word.

Prinsloo (1985) toon aan dat TB nie 'n eenmansaak is nie en verder moet daar ook hieraan toegevoeg word dat dit nog minder 'n eendimensionele saak is.

TB is 'n oplossingstrategie wat op wetenskaplike wyse empiries gegrond moet wees, en wat in die lig van hierdie wetenskaplike grond duidelik ten opsigte van die doelstellings van die besondere beplanning geformuleer moet word, want daar is 'n wisselwerking tussen doelstelling en metode en metode en middele.

Beplanning sluit dus fundering, doelstelling en hulpbronbepaling in, dit lyk wetenskaplik, maar tot dusver is een aspek van die hele saak nog buite bespreking gelaat, en dit is die emosionele. Kyk, sou die smikus kon se, hoe ver het tale al nie net op die emosie gery nie. Afrikaans het sy wit amptelikheid op die emosie gekry en Afrikaans is nou anderpad toe op pad op die gladde wiewietjies van ander emosies.

Dit moet in die gesprek toegevoeg word: omdat taal sonder enige twyfel merker van identiteit is, kan die emosionele rondom TB nie buite rekening gelaat word nie. Die emosionele moet deel wees van taal en die taalgemeenskap juis omdat taal sosiale gegewe is. Dat dit identiteitsmerker is, is nie nuut nie en dit word ook van vele kante af aanvaar.

Die beswaar is nie teen die feit dat taal identiteitsmerker is nie, en ook nie by implikasie teen die byhaal van emosie by TB nie. Waarteen 'n mens egter wel moet waarsku en waarop alle taalbeplanners bedag moet wees, is dat die emosionele rondom taal rekening moet hou met die taalwerklikheid en dat die emosionele verandering wat gemanipuleer moet word ook rekening moet hou met

die teoretiese beginsels van beplanning. Dit is ingesluit by J.C. Steyn se beskouing (1980:55 e.v.) van die bewusmakingsfase as fase binne 'n taalbeweging.

As TB dan die doelbewuste oplossingshandeling is wat taalverandering wil bewerkstellig dan moet daar onmiddellik ook weer aandag gegee word aan aspekte soos taalbeleid en taalbeweging, want dit gebeur in die TB-praktyk dikwels dat beplanning en beleid en beweging nie van mekaar onderskei word nie. My eie uitgangspunt is dat hierdie drie duidelik van mekaar onderskei moet word. Die onderskeid lê myns insiens in 'n duidelike uiteensetting van die fases van TB en daarom word die drie vervolgens van mekaar onderskei met verwysing na die anatomie van TB.

Dit behoort duidelik te wees dat TB en taalbeleid hiervolgens nie dieselfde is nie. Dit is wel so dat politiek en die taalbesluitnemingsproses op twee maniere manifesteer, naamlik in taalbeleid en in taalbeplanning (vergelyk Du Plessis en Du Plessis, 1987:xiii). TB is die omvattende proses van beplanning van doelbewuste taalverandering, terwyl taalbeleid die uiteindelijke gevolg van suksesvolle TB is. Dus: hoe deegliker die taalbeplanning, hoe beter die taalbeleid. Steyn (1980:438) stel TB by implikasie gelyk aan die taalbeweging. Dit is belangrik om die drie uitmekaar te hou. Soos taalbeleid is taalbeweging dan ook net een faset van TB.

Taalbeweging sowel as taalbeleid is daarom fasette van TB. TB veronderstel onder meer die teoretiese ontwerp van 'n taalbeweging wat, as dit suksesvol is, uitloop op taalbeleid. Teen hierdie agtergrond kan 'n mens jou vereenselwig met die standpunt wat in die literatuur oor TB reeds wyd aanvaar word, naamlik dat TB (en dus by implikasie ook die TB-fasette, taalbeweging en taalbeleid) nie net die taak van regeringsinstansies is nie, maar juis ook ander mense en instansies betrek.

Om TB verder te omskryf, moet daar na hierdie aanvanklike teoretisering ook by die praktyk van TB uitgekom word. Die logiese binne die gesprek waarmee ons besig is, moet dan wees om die praktyk van Afrikaans as sosiale gegewe te plaas binne die teorie van TB en om uit so 'n bespreking hopelik tot groter duidelikheid oor die anatomie van TB te kom.

2. AFRIKAANS EN TB

Sou daar na TB en Afrikaans gekyk word, kan dit vanuit 'n meer teoretiese hoek benader word wat daarop neerkom dat die verlede, hede en toekoms van Afrikaans en die bewegings daaromheen geplaas moet word binne die kader van die teorie van TB, soos wat die teorie byvoorbeeld in die vorige afdelings aan die orde was.

Daar sou 'n hoë mate van eenstemmigheid wees as 'n mens beweer dat Afrikaans tot dusver sy statusbeplanning betreklik lukraak uitgevoer het. Selfs nuwe bewegings, ook die van Alternatiewe Afrikaans, steun meer op die emosionele as op die wetenskaplike, en daarmee saam sou 'n mens ook kon aantoon dat die bewegings wat gerig is op die handhawing van die status quo van Afrikaans ook sterk wil steun op die emosie, sonder om die wetenskaplike in ag te neem.

Aan die ander kant: die hele taalkwessie kan uiteindelik weer so klinies beskou word dat dit van alle menslikheid ontnem word. As voorbeeld hiervan sou 'n mens Ray (1963) se byna wiskundige argumentasie oor standaardisasie kon noem.

lewers tussen Ray se emosielose wiskundigheid en ons eie emosiebelaaide mogge troffe, behoort daar 'n werkbare waarheid te sit. Want daarby bly ek: TB is nie net 'n politieke onderneming nie (vergelyk Du Plessis en Du Plessis (1987:xiii)).

In 'n poging om nie self skuldig te wees aan een van die twee uiterstes nie, kan ons as vertrekpunt weer na die TB-teorie terugkeer. 'n Mens kan jou veel steur aan Cooper (1984) se probleemverwante TB, eenvoudig omdat dit, afgesien van die wetenskaplike gegrondheid daarvan, voorsien in 'n praktiese sistematiek.

Cooper se onderskeiding van vier tipes taalprobleme laat hom TB op vier vlakke onderskei, wat eintlik bloot 'n fyner indeling veronderstel as die tweedeling waarna reeds vroeër verwys is, naamlik korpus- en statusbeplanning. Dit wil voorkom of Cooper se eerste twee probleme hoofsaaklik verband hou met statusbeplanning en die vierde weer met korpusbeplanning, terwyl sy derde min of meer 'n mengsel van die twee veronderstel.

Vir die doel van hierdie bespreking word gekonsentreer op die probleem van kodeseleksie en die stabilisering van 'n kode. Onder kodeseleksie word onder meer verstaan die keuse tussen kompeterende tale of variëteite vir verskillende nasionale funksies. Stabilisering dui op die stabilisering van 'n streeks- of sosiale variëteit. In die geval van kodeseleksie is die TB gerig op die amptelike beleidvorming wat die keuse van die bepaalde kode, vir bepaalde hoë of lae funksies rig en stabiliseer, terwyl stabilisering meer te make het met 'n vorm van standaardisasie.

Ter wille van die bespreking kan die posisie van Afrikaans met betrekking tot korpusbeplanning nou heeltemal agterweë gelaat word ofskoon dit daarmee nie afgemaak word as probleemloos nie. Dit is eenvoudig onmoontlik om alle aspekte van Afrikaanse TB in die beperkte ruimte van een artikel te behandel.

Laat ons ons dan beperk tot die probleem van kodeseleksie en -stabilisering en Afrikaans. Hierdie twee kan saam onder die statusbeplanning van Afrikaans bespreek word, hoewel die probleemonderskeid in gedagte gehou moet word. Afrikaans en TB word hieronder bespreek versover dit verband hou met die probleem van die keuse van 'n bepaalde taalkode wat dan logieserwys moet oorgaan in die stabilisering van die besondere kode. Kodekeuse klink miskien te veel net na die blote keuse tussen variëteite, maar in die lig van die betoog tot dusver moet dit weer eens beklemtoon word dat kodeseleksie en -stabilisering juis nie net suiwer linguistiese kwessies in aanmerking neem nie. Sonder om te tegnies te raak: kode- of taalvariëteitskeuse betrek juis die sosio-ekonomiese en die politieke omgewing waarbinne die kode sosiaal gebruik word.

Hoe die probleem ook al lê: die uiteindelige doel van TB bly steeds die manipulasie van taalverandering (in watter rigting ook al), en in hierdie geval dan die manipulasie van keuse van 'n bepaalde kode vir sekere funksies.

Sonder om die bestaan van korpusbeplanning in Afrikaans te ontken en sonder om voor te gee dat dit probleemloos is, word daar hier verder aan van die standpunt uitgegaan dat die groot strydpunt vir Afrikaans vorentoe op die gebied van kodekeuse lê. Engels as kode wat hoë sowel as lae funksies vervul, is in Afrikaans se geval so nuttig naby dat dit uit die aard van die saak 'n duidelike kodekeusemoontlikheid is wat Afrikaans as kodekeuse kan belemmer.

Afgesien van hierdie kodesryd is die standaardvorm van Afrikaans, die sogenaamde Algemeen-Beskaafde Afrikaans (wat nóg algemeen nóg beskaafd is!) reeds in so 'n mate gestigmatiseer op hoofsaaklik politieke grond dat hierdie stigma juis die moontlikheid laat ontstaan dat 'n ander variëteit van Afrikaans as die kode vir alle funksies, veral die hoë funksies, verkies sou kon word en in gevalle reeds verkies word. So 'n kodekeuse moet dan gestabiliseer word.

Oor die hegte band wat daar veral sedert die einde van die vorige eeu tussen Afrikaans en wit Afrikanernasionalisme bestaan, word hier nie verder gargumenteer nie, selfs dat daar by sommige sprekers steeds vasgeklou word aan hierdie taal-nasionalisme-band as enigste verband, is nie die onderwerp van die betoog nie. Dat hierdie band in die verlede en in die hede 'n invloed op die kodekeuse moet he, is voor-die-hand-liggend. Hierdie nasionalisme het Afrikaans vroeër as voertuig opgeëis (vergelyk Steyn, 1980 en 1988). Die reg of verkeerd van die eis as sodanig is kwalik ter sprake, die feit is gewoon dat die omgekeerde van hierdie historiese huwelik tussen taal en nasionalisme aangewend kan word om uiteindelik dan juis die nasionalisme te breek. Vernietig die taal en daarmee vernietig jy die nasionalisme waaraan die taal gekoppel is.

Die vraag is: tot op watter punt het jy dan met TB te make of is TB bloot onderafdeling van allesoorheersende politieke beplanning? Politiek en die taal kan op 'n punt te erg gekoppel raak. Ons is van mening dat TB as ononderskeibare deel van politieke beplanning 'n oorvereenvoudiging is. Daar word hiermee nie beweer dat taal gedepolitiseer kan word en politiekloos beplan kan of behoort te word nie. Dit is net dat 'n gepolitiseerde kodekeuse wat nie met die taalwerklikheid en met die teoretiese eise van TB rekening hou nie en net die nie-linguïstiese omgewing in berekening bring, ook nie op sukses aanspraak sal kan maak nie.

'n Afrikaanse voorbeeld: ten spyte van die wetenskaplik gefundeerde taalplan wat die UNIN vir Namibië opgestel het, blyk hierdie plan reeds in die praktyk met probleme te make te kry wat verband hou daarmee dat die plan nie in alle opsigte met die taalwerklikheid van Namibië rekening hou nie. Die uitspraak in die verslag (1980:1) wat impliseer dat Afrikaans as moedertaal tot die taal van Rehobothers beperk is, nie rekening hou met die taalwerklikheid soos wat dit in vele ander verslae aangebied word nie. Dieselfde verslag (1980:7) stel dit duidelik: "It (i.e. Afrikaans) is the passport to whatever occupational success

is available for Namibians, and is effectively the mother-tongue of the coloured community." Die verslag aanvaar tereg dat Engels as kodekeuse ontsaglike praktiese eise sal stel, maar hou nogtans vol met die kodekeuse en werk dan in besonderhede n plan uit vir kodestabilisering.

Die verslag (1980:38) aanvaar ook dat kodekeuse "is never based on linguistic or aesthetic criteria, but always on political, economic and demographic ones". Dit is in die argument tot dusver ook aanvaar, en n mens sou n saak daarvoor kon uitmaak dat J.C. Steyn (1980:3-51) se hele wetenskaplike argumentasie oor die faktore wat vir die groei en kwyn van tale ook hierop neerkom, maar as die kodekeuse tred met die kodewerklikheid verloor, raak die verband n oorvereenvoudiging.

Laat ons op hierdie punt weer terugkeer tot die teorie van TB: dit word algemeen aanvaar dat TB ten minste vier stappe insluit, naamlik inligtingversameling, doelstelling, implementering en evaluering. Dit is duidelik dat hierdie stappe rekening hou met die algemene teorie van beplanning. Die eerste stap van feiteversameling is in n hoë mate vir Afrikaans beskikbaar, byvoorbeeld in die vorm van sensussyfers en in verslae van die RGN.

Daar bestaan wel inligting oor Afrikaans, en dit mag wees dat ons in ons gesprekke oor Afrikaanse TB te min gebruik maak van bekende feite of dat ons in die argument te selektief gebruik maak van die feite, afhangende van die doelstelling. Dit lyk tog of dit in die taalgesprek oor Afrikaans te maklik geword het: die doel heilig die feite. Dit word van alle kante af gedoen, of jy nou Afrikaans as een enigste witmanstaal wil bewys en of jy Afrikaans as onderdrukkerstaal wil bewys.

Emosie speel dus reeds in die feitefase n rol. En as n mens die feite nie vind nie, dan word hulle gemaak. Dan sit n mens egter reeds met n groot stuk onwetenskaplikheid en al bepaal politiek jou doelstelling moet die feite darem toetsbaar wees. Om te illustreer: met watter empiriese feite werk ons as ons die taalhouding en -voorkeure van swart mense na 1976 voorhou? n Mens sou kon werk met Schuring (1979), maar dan moet daarmee saam onthou word dat die veldwerk vir hierdie 1979-verslag wat die RSA betref reeds gedurende Desember 1975 afgehandel was. Watter empiriese gronde het ons vir uitsprake oor Afrikaans na 1976? Watter empiriese basis het ons vir uitsprake oor die groei

en kwyn van Afrikaans as daar in die laaste amptelike sensus nie eers taalvrae gevra is nie? Die "feite" waarmee die Afrikaanse taalbeplanner, trouens waarmee enige beplanner werk, moet empiries verifieerbaar wees, anders is dit nie feite nie.

Miskien is daar in die doelstellingsfase nog groter kommunikasiegapings vir Afrikaans. Waarheen is ons met die gesprek op pad? Die onnatuurlike politieke verdeling van die Afrikaanse taalgemeenskap maak die stel van 'n gemeenskaplike doel byna onmoontlik, ofskeon presies dieselfde onnatuurlikheid vir die Engelse taalgemeenskap in die RSA bestaan.

Die uiteenlopendheid wat in die doelstellingsfase vir Afrikaans skerp geteken staan, hou daarmee verband dat daar drie soorte doelstellings vir TB onderskei kan word, naamlik linguistiese, semi-linguistiese en ekstra-linguistiese doelstellings. Ons is van oordeel dat die politieke verdeling van die Afrikaanse taalgemeenskap selfs op die vlak van die linguistiese doelstellings veroorsaak dat daar nie eenstemmigheid kan kom nie, eenvoudig omdat selfs die keuse tussen loop en loep 'n politieke kleur sal kan dra. Verder moet daar ook nog rekening gehou word met dit wat Rubin (1984:8) "hidden goals" noem. Dit gaan in TB naamlik nie net om taal nie - dit is immers in ons hele gesprek tot dusver beklemtoon. 'n Verwysing na Rubin se voorbeeld van Iers behoort die aard van die versteekte doelstellings duidelik te maak. Oor die jare word die Ierse taalbeweging (om Iers die taal van Ierland te maak) as onsuksesvol beskou. Rubin toon egter aan dat dit wel suksesvol was, want al was dit die gestelde doel om Iers huishoudelike taal te maak, blyk dit dat die werklike hoofdoel eintlik die Ierse vryheid en nasionalisme was - en hierdie doel is immers bereik. Ook Theo du Plessis (1986:5) maak van die Ierse beweging melding.

Vir Du Plessis (1986:8) gaan dit in 'n taalbeweging nooit uitsluitlik om taal nie omdat 'n taalbeweging omskryf word as 'n beweging ter bevordering van 'n politieke (en/of godsdienstige) ideaal waarby taal baie pertinent as die manipulerende middel gebruik word".

Hiermee word taal gereduseer tot sentimentele konsolidasie-middel van 'n verontregte groep. Die implikasie van hierdie uitgangspunt van Du Plessis (1986:5) moet dan wees dat slegs - in J.C. Steyn (1980) se terminologie - die sogenaamde agtergestelde groepe taalbewegings kan voer. Trouens Du Plessis

(1986:6) sê self dat die siening dat 'n suiwer linguistiese taalbeweging kan bestaan, onaanvaarbaar is. Dit impliseer, ook met verwysing na die Ierse voorbeeld, dat die linguistiese doelstellings waarvan selfs Rubin praat, nie bestaan nie. TB word deur so 'n rigiede uitgangspunt gereduseer tot eendimensionele statusbeplanning wat uiteindelik niks met taalverandering as sodanig te make het nie. Dit is hierin wat die oorvereenvoudiging lê. Of die Ierse beweging uiteindelik die Ierse nasionalisme- en bevrydingsdoel bereik het, maak steeds nie daarvan 'n geslaagde taalbeweging nie, eenvoudig omdat die taalverandering wat ten doel gestel is nie bereik is nie. So 'n evaluering waarby taal of taalverandering as evalueringskriterium geen rol speel nie, verskraal TB en taalbeweging en taalstryd te veel en TB word opgeëis as alleenreg van die politiek of sosiaal onbevoorregte groep.

Dit verklaar dan ook waarskynlik die opvatting dat Afrikaans en sy taalbeplanning nie die reg van alle Afrikaanse gebruikers is nie - watter deel van die taalgemeenskap daarmee ook al uitgeskakel word. TB is nie 'n blote politieke beweging nie: taalverandering moet, as dit deel uitmaak van die doelstelling, ook deel uitmaak van die evaluering. 'n Taalbeweging is nie 'n blote politieke beweging nie.

Die uiteensetting van TB in hierdie artikel maak verder daarvoor voorsiening dat 'n taalbeweging (soos omskryf deur sowel Steyn (1980) as Du Plessis (1986)) deel is van die derde stap van TB, naamlik die implementering. Die driefasige aard van 'n taalbeweging bly vir die betoog geld, naamlik dat 'n taalbeweging 'n bewusmakings-, stryd- en handhaaffase insluit. Die taalbeweging is juis die implementeringsfase van TB. Die meningsvormers waarvan Steyn (1980:75) praat, kan met die proses van bewusmaking begin eers nadat daar 'n situasieanalise op grond van die inligting gemaak is en nadat daar na aanleiding hiervan op doelstellings besluit is.

Hieruit vloei die laaste stap van TB: die sukses van die beweging kan geëvalueer word in terme van die bereiking van die doelstellings as gevolg van suksesvolle of onsuksesvolle implementering of dan taalbeweging.

Suksesvolle implementering sluit die ontwerp van sinvolle taalstrategie in - strategie wat gebaseer is op die feitfase en wat rekening hou met die

doelstelling. Hieruit vloei dan uiteindelik 'n taalbeleid, waarin die tendoelgestelde taalverandering gekonkretiseer word.

3. SLOT

Die anatomie van TB maak voorsiening vir die hegte verweefdheid van taal en politiek, maar dit stel taalstryd en politieke stryd nie gelyk aan mekaar nie, want soos wat die taalideale met die politieke werklikheid moet rekening hou, so ook moet die politieke ideale waarbinne taal ook 'n rol wil speel, eweneens rekening hou met die taalwerklikheid.

Die groot gevaar van die huidige gesprek oor Afrikaans lê juis in die oorbeklemtoning van die emosionele, sonder inagneming van die wetenskaplike. Ons moet die gesprek op nuwe terme voer: dit moet die gesprek tussen redenaars word, omdat dit nie 'n geskree van sjibbolette sal kan weerstaan nie. Ons het al minder sjibboletters van watter verskeidenheid kante af ook al nodig en veel meer redenaars. Dan kan Afrikaans bly bestaan ter wille van al sy sprekers ten spyte van party van sy sprekers.

BRONNELYS

CARSTEMS, W.A.M. & Waher, H. 1988. Afrikaanse taalbewegings - 'n gesprek in beweging. S.A. Tydskrif vir Taalkunde, Geleentheidsuitgawe nr. 7.

COBARRUBIUS, J. & FISHMAN, J.A., reds. 1983. Progress in language planning. Amsterdam : Mouton.

COOPER, R.L. 1984. Language planning, language spread and language change. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : Allen and Unwin. p.17-36.)

DU PLESSIS, H. & DU PLESSIS, T., reds 1987. Afrikaans en taalpolitiek. Pretoria : HAUM.

DU PLESSIS, L.T. 1985. The state of the art of language planning in South Africa. S.A. Tydskrif vir taalkunde, Geleentheidsuitgawe nr. 2.

..... 1986. Afrikaans in beweging. Bloemfontein : Patmos.

FISHMAN, J.A., red 1974. Advances in language planning. Den Haag : Mouton.

FISHMAN, J.A. 1984. Language modernisation and planning in comparison with other types of modernisation and planning. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : Allen and Unwin. p.37-54.)

HAUGEN, E. 1972. Studies by Einar Haugen. Den Haag : Mouton.

KENNEDY, C., red 1984. Language planning and language education. London : Allen and Unwin.

KOZELKA, R.R. 1984. The development of national languages: a case study of language planning in Togo. Ann Arbor : Universities Microfilms International.

PAULSTON, C.B. 1984. Language planning. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : Allen and Unwin. p.55-65.)

PRINSLOO, K.P. 1985. A proposed agenda for language planning in South Africa. S.A. Tydskrif vir Taalkunde, Geleentheidsuitgawe nr. 2.

RAY, P.S. 1963. Language standardization. Den Haag : Mouton.

RUBIN, J. 1984. Bilingual education and language planning. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : Allen and Unwin. p.4-16.)

SVHUTINH, G.K. 1979. A multilingual society: English and Afrikaans amongst blacks in the RSA. Report no. TLK/L-7, Pretoria : RGN.

STEYN, J.C. 1980. Tuiste in eie taal. Kaapstad : Tafelberg.

1988. Soorte nasionalismes en taalreëlings. Spits, 5,2, Randse Afrikaanse Universiteit, Desember 1988.

UNIYRF NSYIOND INSTITUTE FOR NAMIBIA. 1980. Toward a language planning for Namibia. Lusaka : UNIN.